

УДК 658.152

**ОСНОВНІ ЧИННИКИ ТА ФАКТОРИ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ**

Олексенко Сергій Володимирович, аспірант
Херсонський державний університет

У статті розглянуто перешкоди, проблеми та основні конкурентоспроможні переваги розвитку фермерських господарств. Розкрито зовнішній і внутрішній організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю фермерськими господарствами, який базується на впливі зовнішніх та внутрішніх умов (чинників).

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентна стратегія, організаційно-економічний механізм, управління конкурентоспроможністю, фермерські господарства.

Oleksenko S.V.

The article deals with the obstacles, challenges and key competitive advantages of farms. Also consider internal and external organizational and economic mechanism of competitive farms, which is based on the influence of external and internal conditions (factors).

Key words: competitiveness, competitive strategy, organizational and economic mechanism, management competitiveness farms.

Актуальність проблеми. Для сучасного економічного стану України особливе значення мають ті дослідження, які націлені на розробку ефективних заходів щодо прискореного розвитку механізму формування ринкових відносин.

Реформування економічних відносин, розвиток нових форм господарювання на засадах приватної власності спричинили розвиток

фермерських господарств. Нині діяльність фермерських господарств відзначається нестабільністю. Забезпечення ефективної діяльності фермерських господарств вимагає вирішення цілого комплексу питань з підвищення їх конкурентоспроможності, обґрунтування перспектив розвитку, розробки відповідних заходів, які б дозволили їм пристосуватись до жорстких умов конкурентної боротьби. Нагальна необхідність всебічного дослідження та вирішення вказаного кола проблем зумовили актуальність дослідження.

Основними завдання роботи є дослідити ринкові можливості та загрози фермерських господарств, визначити слабкі та сильні сторони фермерських господарств, організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю фермерських господарств, визначити ті рушійні чинники, що повинні враховуватися у процесі розроблення конкурентних стратегій керівниками фермерських господарств.

Аналіз останніх наукових досліджень. В економічній літературі розвиток фермерських господарств досліджується в різних аспектах, що знайшли відображення у наукових працях таких вітчизняних і закордонних вчених, як О.Амосов, М.Бакетт, А.Головин, А.Чаянов, Л.Мельник, В.Юрчишин, І.Томич, В.Зіновчук, П.Макаренко, М.Шульський, М.Туган-Барановський, І.Топіха та інших науковців.

Загальні проблеми конкуренції та конкурентоспроможності підприємств досить ґрунтовно розглянуті як у теоретичному, так і у практичному аспектах у роботах К.Макконелла, С.Брю, М.Портера, І.Ансоффа, Р.Фатхутдінова, А.Юданова, Г.Азоєва.

Окремі питання конкурентної політики, забезпечення конкурентоспроможності підприємницьких структур аграрного сектора економіки, у т.ч. і фермерських господарств, знайшли відображення у працях В.Андріанова, В.Андрійчука, В.Месель-Веселяка, П.Саблука, М.Маліка, Л.Мармуль.

Між тим питання конкурентного середовища функціонування фермерських господарств, формування конкурентоспроможності виробництва

та продукції, фактори її підвищення або зниження, визначення показників та методів оцінки розроблені недостатньо.

Мета роботи. Основну мету роботи убачаємо у визначенні основних чинників та факторів конкурентоспроможності фермерських господарств.

Виклад основного матеріалу. Конкурентоспроможність економіки визначається конкурентоспроможністю господарюючих суб'єктів різних галузей економіки. Можливість господарюючого суб'єкта працювати у динамічному конкурентному середовищі з позитивною динамікою є результатом чітко вибудованої системи управління конкурентоспроможністю.

Вітчизняна теорія та практика управління конкурентоспроможністю суб'єктів господарювання в аграрній сфері вказує на те, що найбільш ефективне управління конкурентоспроможністю фермерських господарств можливо тільки за умови дотримання принципів управління конкурентоспроможності та розробленні відповідних методів управління й методології формування функцій, організаційної структури і системи управління загалом. Необхідно створити організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю, який забезпечить надійне функціонування системи.

У зв'язку зі специфікою діяльності в аграрній сфері, спостерігаємо те, що господарюючі суб'єкти, незалежно від організаційно-правової структури, вимушені по-новому розглядати проблеми, пов'язані з господарсько-економічною діяльністю й управлінням нею. Тому підвищується значення та роль розроблення конкурентних стратегій як засобу досягнення мети в процесі господарсько-фінансової діяльності фермерського господарства.

Конкурентна стратегія визначає, яким чином суб'єкт господарювання збирається конкурувати на ринку, який він обрав для діяльності. Така стратегія забезпечує загальний концептуальний підхід, який надає значущості всім окремим функціональним видам діяльності, які реалізовує господарюючий суб'єкт. У цьому відношенні ефективні стратегії повинні бути добре відображені на загальному спрямуванні розвитку господарюючого суб'єкта та

за направленнями можливих дій. Якщо стратегія надто ускладнена, її основні складові не будуть добре зрозумілі, тому як наслідок — добре та правильно реалізовані у підрозділах господарюючого суб'єкта.

Напрямок стратегії регламентований чотирма виборами [3]:

- сфера діяльності — ринки, які передбачається обслуговувати, та сегмент споживача, яким необхідно заволодіти;
- конкурентна перевага — позиція, що відрізняє даний бізнес від конкурентів;
- доступність ринку — наявність комунікацій та каналів реалізації, які використовуються для виходу на ринок;
- види діяльності — визначення відповідного масштабу та видів діяльності, які необхідно здійснювати.

Ці вибори значною мірою взаємозумовлені. Зміна одного з них спричинить зміну всіх інших елементів стратегії. Таким чином, результат виборів стає інтегрованим, який у сукупності формує стратегію.

Складність розробки успішної стратегії полягає у тому, що, з одного, боку, стратегія не змінюється періодично, а з іншого — це зовсім не означає, що обґрунтована стратегія повинна бути статичною та не передбачати різних інновацій. Вдала адаптація стратегії потребує розуміння подальшого напряму розвитку, що дозволить господарюючому суб'єктові скористатися сприятливою ситуацією на ринку та з максимальною ефективністю використовувати наявні конкурентні переваги.

На нашу думку, вдалий вибір конкурентної стратегії передусім пов'язаний з організаційно-економічним механізмом управління конкурентоспроможністю.

Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю — це сукупність взаємопов'язаних організаційних, економічних та адміністративно-правових важелів і методів цілеспрямованого впливу на об'єкт управління [2].

Важливим аспектом формування конкурентної стратегії є розуміння менеджером, на якій стадії життєвого циклу перебуває фермерське

господарство. Крім того, важливим при цьому є чітке визначення цілей і завдань (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

**Взаємозалежність цілей фермерських господарств
із цілями та завданнями**

Стадії життєвого циклу	Зміна цілей, які встановлюють фермерські господарства	Завдання, які повинні виконати фермерські господарства, щоб вижити
Зародження Дитинство Юність	Збут важливіший від прибутку	Вихід на ринок Закріплення позицій на ринку Завоювання частки ринку
Розквіт Зрілість	Збут і прибуток мають однакове значення	Зміцнення становища на освоєному ринку Забезпечення стабільності показників ефективності господарювання
Аристократія Бюрократія Смерть	Прибуток важливіший за збут	Упровадження нових технологій та інновацій

На кожній стадії існування фермерського господарства відбувається зміна цілей і пріоритетів. Для виживання та ефективного функціонування фермерське господарство як система повинно чітко формувати стратегію як у внутрішньому середовищі, так і зовнішньому, за рахунок коректного ситуаційного планування конкурентної поведінки. У зв'язку з цим основним завданням менеджменту фермерського господарства є формування і реалізація конкурентної стратегії.

Ураховуючи вищевикладене, ми дослідили ринкові можливості та загрози фермерських господарств, їх слабкі та сильні сторони; організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю фермерських господарств, а саме визначили ті рушійні чинники, що повинні враховуватися у процесі розроблення конкурентних стратегій керівниками фермерських господарств.

Об'єктами дослідження виступили фермерські господарства Високопільського, Генічеського, Голопристанського, Каховського, Цюрупинського, Бериславського та Білозерського районів Херсонської області.

При дослідженні ми користувалися формою глибокого інтерв'ю з

керівниками фермерських господарств та їх заступниками.

Дослідження проводили у такій послідовності:

1. Визначення завдань та напрямів дослідження.
2. Збір та аналіз вторинної інформації.
3. Розробка й складання анкетних листів.

4. Проведення анкетного опитування серед керівників та їх заступників обраних для аналізу фермерських господарств із метою дослідження організаційно-економічного механізму управління конкурентоспроможністю, визначення конкурентних переваг і чинників конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів та вивчення проблем, що стримують розвиток їх конкурентоспроможності.

5. Опрацювання й узагальнення матеріалів дослідження.

6. Інтерпретація отриманих результатів.

Дослідивши вторинні джерела інформації, ми визначили ринкові можливості та загрози, що впливають на конкурентоспроможність фермерських господарств.

Ринковими можливостями фермерських господарств є такі: збільшення посівних площ за рахунок залучення земельних паїв селян; постійний моніторинг та аналіз ринку сільськогосподарської продукції; постійний аналіз дій конкурентів на ринку; розширення асортименту продукції, що виробляється; відмова від виробництва нерентабельної сільськогосподарської продукції в окремо взятому районі; кооперація чи створення замкнутого циклу виробництва та перероблення сільськогосподарської продукції тощо.

Ринковими загрозами розвитку фермерських господарств є: нестабільність показників платоспроможності, ліквідності та інших фінансових показників; недосконала законодавча база щодо діяльності фермерських господарств; відсутність стабільної державної підтримки; нестабільність ринкового середовища; відсутність можливості вільно продавати та купувати землю; недосконалість податкового законодавства та ін.

Ринкові загрози та можливості формують слабкі й сильні сторони

діяльності фермерських господарств. До слабких сторін функціонування фермерських господарств, за результатами проведеного нами дослідження, відносимо: розмір землекористування; технічна оснащеність виробництва; виробнича програма; технології виробництва; інноваційність; обсяг товарної продукції; частка на ринку; застосування промоційних заходів; знайомість ринку; можливості залучення капіталу; наявність маркетингової політики; кваліфікація працівників; мотиваційна політика.

Основними сильними сторонами фермерських господарств виступають: забезпеченість трудовими ресурсами; структура управління господарством; управління фінансами; управління персоналом; товарний асортимент; співпраця з суб'єктами в галузі.

Проведене нами дослідження дало змогу виявити, що існує зовнішній і внутрішній організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю фермерськими господарствами, який базується на впливі зовнішніх та внутрішніх умов (чинників).

Економічну вагомість дії внутрішніх і зовнішніх чинників П.Т. Саблук розглядає як головні чинники посилення дохідності, що знаходяться у сфері дії безпосередньо суб'єктів господарювання. Окрім цього він акцентує увагу на тому, що економічний інтерес господарювання в аграрній сфері (як і в будь-якій іншій) значною мірою залежить від зовнішніх чинників, які в ринкових умовах кардинально змінили порядок формування доходів у сільськогосподарських підприємствах [4].

Зовнішні умови не залежать від самих фермерських господарств, а визначаються спрямуванням господарської політики держави, урядовими заходами по управлінню, співвідношенням початку децентралізації і централізації в загальній системі державного впливу на економічні процеси, а також створюють суттєвий вплив на діяльність фермерських господарств, обмежують або відкривають можливості для ініціативи (господарств) і ризику, активного маркетингового мислення.

Внутрішні умови (чинники) формування виробничо-ресурсної і збутової (в

тому числі й експортної) програми фермерського господарства передбачають:

- оцінку фінансово-економічного положення фермерського господарства — характеристики економічного потенціалу і господарської діяльності господарства, ефективності його роботи, рентабельності, фінансового положення;

- ревізію товарного асортименту фермерського господарства й аналізу конкурентоспроможності виробленої продукції — складання переліку номенклатури продукції, оцінку внеску кожної продукції в процес формування, прибутковість роботи господарства, оцінку витрат по номенклатурі продукції, визначенню цін споживання і збутової ціни по кожному виду виробленої продукції;

- аналіз стратегій фермерського господарства на ринку, в тому числі на зовнішньоекономічному загалом і за окремими його сегментами;

- аналіз організаційної структури управління фермерським господарством і складання її схеми, діагностику й облік виробничих можливостей господарства, оцінку матеріально-технічної бази фермерського господарства (забезпечення матеріалами, енергоресурсами, сільгосптехнікою і т. і.);

- оцінку планової роботи фермерського господарства й ефективність виробничо-збутових прогнозів;

- рівень інновацій у виробництві;

- оцінку робочої сили фермерського господарства та кадровий склад, рівень освіти і підвищення кваліфікацій;

- оцінку інформаційної інфраструктури фермерського господарства;

- оцінку маркетингових і комерційних складових діяльності фермерського господарства;

- оцінку системи формування і стимулювання попиту на свою продукцію й інші внутрішні чинники, що впливають на роботу фермерського господарства і його конкурентоспроможність.

За результатами нашого дослідження визначено, що керівники використовують такі методи визначення конкурентоспроможності фермерських господарств: фінансовий аналіз (71% опитаних), SWOT-аналіз (25% опитаних), аналіз конкурентного профілю (4% опитаних).

Грамотне обґрунтування рішень не можливе без стратегічного управління і функціонування фермерського господарства, розуміння ринкових процесів керівниками господарства, якісним фінансовим та кадровим забезпеченням. У зв'язку з цим наше дослідження мало на меті виявити проблеми, що стримують розвиток та господарську діяльність фермерських господарств, а також стратегічні орієнтири, які ставлять перед собою фермерські господарства для підвищення конкурентоспроможності.

Аналізуючи первинну інформацію, ми дійшли висновку, що основними перешкодами розвитку фермерських господарств є:

- виділення недостатніх розмірів земельних наділів для ведення ефективного господарювання (4% опитаних);
- слабка державна фінансово-кредитна підтримка фермерства (14 % опитаних);
- суб'єктивізм та подекуди негативне ставлення до фермерів представників виконавчої влади на місцях (2% опитаних);
- нерегульованість ринку збуту продукції аграрного сектора (7% опитаних);
- диспаритет цін на рослинницьку і тваринницьку продукцію на користь першої (12% опитаних);
- відсутність необхідної величини стартового капіталу для створення фермерського господарства (5% опитаних);
- слабка матеріально-технічна база фермерських господарств (13% опитаних);
- брак коштів для поновлення основних фондів, закупівлі поголів'я худоби, насіння, мінеральних добрив, засобів догляду за рослинами, необхідної

техніки для механізації виробничого процесу і т. ін. (14% опитаних);

- несвоєчасні розрахунки заготівельних організацій (10% опитаних);
- недосконалість механізму довгострокового кредитування та

оподаткування фермерських господарств (19% опитаних).

Основними стратегічними цілями функціонування фермерських господарств слід уважати:

- утвердження фермерства як необхідної форми господарювання (8% опитаних);
- зростання кількості фермерських господарств і нарощування їх виробничого потенціалу (17% опитаних);
- зміцнення позиції на ринку (17% опитаних);
- визначення оптимальної виробничої структури та співвідношення галузей (33% опитаних);
- забезпечення розширеного відтворення фермерських господарств (25% опитаних).

Проблеми управління механізмом конкурентоспроможності фермерськими господарствами пов'язані з:

- управлінням маркетинговою діяльністю (37% опитаних);
- управлінням якістю продукції, яка виробляється (16% опитаних);
- управлінням фінансовою діяльністю господарства (39% опитаних);
- управлінням персоналом господарства (8% опитаних).

Аналіз даних опитування дав змогу визначити орієнтири, які дозволять підвищити ефективність діяльності фермерських господарств та покращити їх конкурентоспроможність на ринку сільськогосподарської продукції. Ці орієнтири в свою чергу можна поділити на мікро- та макро- рівень.

До орієнтирів мікрорівня відносяться:

- поглиблення інтенсифікації та концентрації виробництва (26% опитаних);
- підвищення рівня інноваційно-інвестиційної діяльності за допомогою

лізингових операцій (17% опитаних);

– приділення уваги розвитку дорадництва, що дасть змогу більш ефективно надавати інформаційні послуги фермерським господарствам та вирішить проблему перекваліфікації кадрів у господарствах (8% опитаних).

До орієнтирів підвищення конкурентоспроможності фермерських господарств на макрорівні належать:

– формування стійкого фінансово-кредитного обслуговування (31% опитаних);

– забезпечення стабільного розвитку ринку сільськогосподарської продукції, що дасть змогу господарствам отримувати гарантійні доходи (18% опитаних).

Дослідження дало змогу виявити основні конкурентоспроможні переваги фермерських господарств:

– висока мотивація та відповідальність керівництва за діяльність фермерських господарств (21% опитаних);

– простота організаційної структури управління, що сприяє підвищенню ефективності виробництва та досягненню певних соціальних цілей (17% опитаних);

– вищі прибутки і рівень рентабельності, ніж в інших сільськогосподарських підприємствах (12% опитаних);

– максимізація якості продукції (7% опитаних);

– швидкість і гнучкість реагування на потреби ринку, що надає фермерським господарствам ринкові переваги над конкурентами (6% опитаних);

– широкі можливості у напрямку кооперування (29% опитаних);

– соціальні переваги (8% опитаних).

Як бачимо проведене опитування керівних кадрів фермерських господарств свідчить, що основними конкурентними перевагами є можливість здійснення коопераційних заходів.

Висновки. В умовах розвитку ринкової моделі економіки в аграрному секторі України постає питання підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу фермерських господарств. Одним з основних шляхів цього процесу є підвищення рівня прибутковості фермерських господарств через удосконалення системи реалізації сільськогосподарської продукції, що була вироблена в них. Кооперація або групова діяльність на аграрному ринку дозволяє власникам фермерських господарств отримати наступні переваги:

- забезпечити посилення попиту на продукцію;
- узгодити обсяги постачання та якості продукції відповідно до попиту;
- посилити конкурентоспроможність та ефективність у маркетингових каналах;
- досягти більшого контролю над маркетинговим каналом та посилення впливу власників фермерських господарств на цей канал;
- найбільш повно використовувати часові та просторові чинники;
- підвищити ефективність використання ресурсного потенціалу.

Перспективи подальших наукових розвідок основних чинників та факторів конкурентоспроможності фермерських господарств убачаємо в дослідженні організаційно-економічних механізмів управління конкурентоспроможністю фермерських господарств, у дослідженні показників та методів оцінки конкурентоспроможності фермерських господарств в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бень Т., Семенова Т. Методичні основи оцінки нових технологій // Економіка України. — 2000. — №6. — С. 47-51.
2. Гаджибек В.П. Организационно-экономический механизм управления конкурентоспособностью предприятий хлебопекарной промышленности / Проблемы современной экономики №3(23), 2007 / Режим доступа <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=1587>.
3. Мазилкина Е.И., Паничкина Г.Г. Управление конкурентоспособностью М.: Омега-Л, 2009. - 328 стр., С. 129.
4. Саблук П.Т. Фрмування міжгалузевих відносин: проблеми теорії та методології / П.Т. Саблук, М.Й. Малік, В.Л.Валентинов. — К.: ІАЕ, 2002. — 294 с., с. 24.
5. Твисс Б. Управление научно-техническими нововведениями; авт. предисл. науч. ред. К. Ф. Пузыня. — М.: Экономика, 1989. — 217 с.
6. Федулова Л. І. Актуальні проблеми менеджменту в Україні. — К.: “Фенікс”, 2005. — 320 с.